

Wstęp

Celem pracy jest przedstawienie problematyki zarządu majątkiem wspólnym małżonków. Poruszone zostały również zagadnienia związane z zarządem majątkami osobistymi małżonków. W opracowaniu chodzi o majątki małżonków objęte ustrojem majątkowym, który uregulowany jest przez przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W stosunkach majątkowych małżonków mogą występować majątki mieszczące się poza ustrojem majątkowym, jeżeli np. małżonkowie zawarli umowę spółki cywilnej. Stosunki majątkowe mieszczące się poza ustrojem regulowane są, co do zasady, przez przepisy dotyczące wszystkich uczestników obrotu cywilnoprawnego.

Największe trudności sprawia, co jest oczywiste, problematyka zarządu majątkiem wspólnym, tak w ustroju ustawowym, jak i w ustroju wspólności umownej, do której mają odpowiednie zastosowanie przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego regulujące ustrój wspólności ustawowej (art. 48 k.r.o.)¹. Z kolei uwagi dotyczące zarządu majątków małżonków w ustroju umownej rozdzielności majątkowej będą miały zastosowanie do ustroju przymusowego, jaki stanowi ustrój rozdzielności majątkowej (zob. np. art. 52 i n. k.r.o.). Uwagi dotyczące zarządu majątkami osobistymi będą także odnosiły się do zarządu tymi majątkami, jeżeli małżonkowie pozostają w ustroju wspólności majątkowej.

W doktrynie, jak i w orzecznictwie, omawiane zagadnienie spotkało się z dużym zainteresowaniem. W szczególności należy wskazać na monografię S.K. Rzoncy². Publikacje, jak i orzecznictwo dotyczą jednak

¹ W przypadku zarządu majątkiem wspólnym są to art.: 34¹, 35, 36, 36¹, 37 k.r.o.

² S.K. Rzonca, *Pojęcie zarządu majątkiem wspólnym małżonków*, Warszawa 1982.

w większości stanu prawnego obowiązującego przed wejściem w życie nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 17 czerwca 2004 r.³, tj. przed 20 stycznia 2005 r. Trudności sprawiało zwłaszcza odróżnienie czynności zwykłego zarządu od czynności przekraczających ten zakres.

Opracowanie składa się z siedmiu rozdziałów. W pierwszym z nich przedstawiono pojęcie zarządu majątkami małżonków. Wyróżniono pojęcie zarządu w znaczeniu funkcjonalnym oraz przedmiotowym. Omówiono również prawo do zarządu, które stanowi element ustrojowego stosunku majątkowego małżonków. Przepisy regulujące zarząd majątkiem wspólnym małżonków mają zastosowanie do wszystkich czynności zarządu majątkiem wspólnym, co oznacza, że obejmują również czynności, których przedmiot nie wchodzi w skład majątku wspólnego. Przykładowo, uznano, iż *de lege lata* do czynności zarządu majątkiem wspólnym należy zaliczyć zaciąganie zobowiązań oraz nabywanie rzeczy do majątku wspólnego. W opracowaniu przyjęto, że poza przepisami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie może istnieć regulacja dotycząca zarządu majątkiem wspólnym. Nie mogą jedne czynności, dotyczące majątku wspólnego, być kwalifikowane jako czynności zarządu majątkiem wspólnym, a drugie pozostawać poza tym zakresem. Odpowiedź pozytywna na powyższą wątpliwość, przyjęta przez znaczną część przedstawicieli doktryny, oparta na wykładni gramatycznej art. 36 § 2 zd. 2 k.r.o., prowadzi do konieczności znalezienia podstawy prawnej dla czynności, które nie dotyczą przedmiotów znajdujących się w majątku wspólnym. W konsekwencji należałoby uznać konieczność reprezentacji łącznej dla czynności prowadzących do nabycia danej rzeczy do majątku wspólnego. Skoro nie jest to czynność zarządu majątkiem wspólnym, to konsekwentnie należałoby uznać, że nie ma do niej zastosowania zasada samodzielnego zarządu wyrażona w art. 36 § 2 k.r.o.

Rozwiązanie powyższe jest oczywiście nie do przyjęcia. Problem wynika z faktu, iż postulat dookreślenia czynności zarządu majątkiem wspólnym, który zgłaszany był przez wielu przedstawicieli doktryny,

³ Dz.U. Nr 162, poz. 1691.

został zrealizowany poprzez wprowadzenie w art. 37 § 1 k.r.o. zamkniętego katalogu czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu. Niepotrzebne było wprowadzenie przepisu, zgodnie z którym wykonywanie zarządu obejmuje przedmioty znajdujące się w majątku wspólnym. Ponadto trudno jest uznać, iż pozbawienie zarządu majątkiem wspólnym na podstawie art. 40 k.r.o. dotyczy jedynie czynności, których przedmiotem są składniki majątku wspólnego. Przyjęcie, zaproponowanej w uzasadnieniu projektu nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 17 czerwca 2004 r., koncepcji wąskiej definicji czynności zarządu oznaczałoby, iż małżonek pozbawiony zarządu może samodzielnie, bez żadnych ograniczeń, nabywać dane składniki do majątku wspólnego, czy też zaciągać zobowiązania. Wykładnia funkcjonalna dokonana w rozdziale pierwszym wskazuje, że w przepisie art. 36 § 2 zd. 2 k.r.o. chodzi o zarządzanie majątkiem wspólnym, a nie o wprowadzenie zawężającej definicji czynności zarządu tym majątkiem. W opracowaniu przyjęto pogląd, zgodnie z którym można wyróżnić zarząd *sensu stricto*, który obejmuje czynności dotyczące przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego, oraz zarząd *sensu largo*, obejmujący wszystkie czynności, które pozostają w związku z majątkiem wspólnym małżonków.

Drugi rozdział zawiera rozważania dotyczące regulacji majątkiem wspólnym małżonków. Przedstawiono przepisy obowiązujące przed oraz po nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 17 czerwca 2004 r. Nowe przepisy mogą budzić wątpliwości co do przyjętych rozwiązań, w tym zwłaszcza zbyt wąskiego katalogu czynności, do których dokonania potrzebna jest zgoda małżonka, jak i co do wykładni, np. przepisów dotyczących sprzeciwu wobec zamierzonej czynności jednego z małżonków. Generalna, pozytywna ocena wprowadzonych zmian nie oznacza, że nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie budzi zastrzeżeń co do szczegółowych regulacji.

Rozdział trzeci przedstawia wybrane problemy związane z zarządem majątkiem wspólnym, dotyczące w szczególności nabycia i zbycia składników majątku wspólnego. Przedmiotem rozważań jest m.in. problematyka dotycząca nabywania nieruchomości przez małżonków,

z których jedno jest cudzoziemcem, oraz odpowiedzialności odszkodowawczej, która jest skutkiem wyzbywania się składników majątku wspólnego przez jednego z małżonków.

Rozdział czwarty obejmuje zagadnienia z zakresu zarządu majątkami osobistymi małżonków. Rozważania dotyczą ustroju rozdzielności majątkowej oraz rozdzielności z wyrównaniem dorobków. Mają jednak także zastosowanie do majątków osobistych małżonków, które występują w ustroju wspólności majątkowej, tak ustawowej, jak i umownej. Podkreślono konieczność zmiany przepisów regulujących ustrój rozdzielności z wyrównaniem dorobków poprzez ograniczenie możliwości swobodnego dysponowania przez każdego z małżonków niektórymi składnikami swojego majątku osobistego.

Rozdział piąty przedstawia problematykę z zakresu postępowania cywilnego. Omówiono sprawy, rozpoznawane tak w trybie procesowym jak i nieprocesowym, które dotyczą zarządu majątkiem wspólnym. Można wyróżnić sprawy, których przedmiotem jest zarząd, jak np. sprawa o pozbawienie jednego z małżonków prawa do samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym, oraz sprawy, w których rozstrzygnięcie co do ważności umowy mieszczącej się w ramach zarządu majątkiem wspólnym będzie stanowiło kwestię wpadkową. Zwrócono uwagę na celowość wykorzystania polubownych sposobów rozwiązywania sporów w przypadku konfliktu małżonków na tle zarządu majątkiem wspólnym. Skierowanie sprawy na drogę sądową, ze względu na stosunek małżeństwa, powinno zostać potraktowane jako ostateczność, kiedy to wszystkie próby pozasądowego zakończenia sporu okazały się bezskuteczne.

Rozdział szósty dotyczy problematyki czynności procesowych, które wchodzi w zakres pojęcia „zarząd majątkiem wspólnym”. Przedstawiono zagadnienia, które budzą wątpliwości w doktrynie, jak i w orzecznictwie, związane w szczególności z pojęciem legitymacji procesowej oraz współuczestnictwa procesowego, w sprawach, które dotyczą majątku wspólnego.

W ostatnim, siódmym, rozdziale poddano analizie czynności, tak materialnoprawne, jak i procesowe, jakie mogą zostać dokonane przez

jednego lub też oboje małżonków z pokrzywdzeniem wierzycieli. Zaprezentowane zagadnienia w sposób oczywisty mają duże znaczenie praktyczne. Trudności wynikają z ograniczonych możliwości ingerowania osób trzecich w ustrojowe stosunki majątkowe małżonków, a przede wszystkim ze skreślenia art. 44 k.r.o., którego przywrócenie rozwiązałoby wiele problemów dotyczących odpowiedzialności majątkiem wspólnym za długi jednego z małżonków.

W pracy omówiono zagadnienia zarówno materialnoprawne, jak i formalnoprawne dotyczące zarządu majątkami małżonków. Należy podkreślić, że problemy dotyczące zarządu między samymi małżonkami wskazują na trudności w wykonywaniu przez małżonków obowiązku wzajemnego współdziałania, który obejmuje również stosunki majątkowe. W przypadku czynności z osobami trzecimi najczęściej z roszczeniem lub też z zarzutem procesowym będzie występował małżonek strony czynności materialnoprawnej. Kwestie dotyczące zarządu często jako wypadkowe będą pojawiały się w postępowaniach między małżonkami czy też byłymi małżonkami. Przykładowo, przyjmuje się, że podziałem majątku wspólnego małżonków objęte są jedynie te składniki, które były objęte wspólnością majątkową w chwili jej ustania oraz pozostają w majątku wspólnym w chwili podziału⁴. Sąd w sprawie o podział może zatem ustalić nieważność czynności, która została dokonana przez jednego z małżonków, prowadzącej do uszczuplenia majątku wspólnego.

Konsekwencją przyjętego stanowiska, zgodnie z którym do czynności zarządu majątkiem wspólnym zalicza się również czynności procesowe, jest konieczność ich omówienia, co wiąże się z odpowiedzią na pytanie, czy przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego regulujące zarząd majątkami małżonków, a zwłaszcza majątkiem wspólnym, mogą zostać zastosowane do czynności procesowych.

Przedstawianie instytucji materialnoprawnych bez uwzględnienia aspektów procesowych należy uznać za niepełne. Z drugiej strony,

⁴ Zob. szerzej A. Zieliński, *Postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej*, Warszawa 1992, s. 43 i n. Tam też literatura i orzecznictwo dotyczące przedmiotowego zagadnienia.

przepisy postępowania cywilnego służą nie tylko ochronie praw podmiotowych, które stanowią treść stosunków cywilnoprawnych, ale ich wykładnia wymaga często uwzględniania przepisów materialnoprawnych. O wzajemnym przenikaniu się norm materialnoprawnych oraz procesowych świadczy, zauważane przez doktrynę, zjawisko umieszczania przepisów procesowych wśród przepisów materialnoprawnych, i odwrotnie⁵.

⁵ Por. np. A. Zieliński, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2010, s. 6.